

Отримано: 07 вересня 2023 р.

Прорецензовано: 19 вересня 2023 р.

Прийнято до друку: 23 вересня 2023 р.

e-mail: onyshko_sv@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0001-0273-9867>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-30(58)-30-34

Бірюк Д. О. До питання змістовної оцінки та взаємозв'язку ключових характеристик формування і реалізації фінансової політики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, вересень 2023. № 30(58). С. 30–34.

УДК: 336.02

JEL- класифікація: G 18

Бірюк Дмитро Олександрович,
головний державний інспектор Головного управління ДПС у м. Києві

ДО ПИТАННЯ ЗМІСТОВНОЇ ОЦІНКИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КЛЮЧОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ

У статті обґрунтовано важливість при формуванні і реалізації фінансової політики врахування змісту та взаємозв'язку ключових характеристик діалектики фінансових відносин, що витікає із домінуючого трактування сутності поняття «фінанси», пов'язаного із сукупністю суперечливих взаємовідносин та інтересів у суспільстві. Наголошено, що ці ознаки важливо зараховувати до переліку факторів, які поряд із особливостями конкретного етапу розвитку повинні враховуватися при виробленні науково-обґрунтованих концепцій та напрямів фінансових перетворень в державі та становити основу формування фінансової системи і механізмів її функціонування.

Ключові слова: фінанси, фінансові відносини, інтереси, узгодження, фінансова політика, фінансова система, фінансовий інструментарій.

Dmytro Biryuk,
The Chief State Inspector of the Main Directorate of the State Tax Service in Kyiv

ON THE ISSUE OF COMPREHENSIVE ASSESSMENT AND RELATIONSHIP OF KEY CHARACTERISTICS OF FORMULATION AND IMPLEMENTATION OF FINANCIAL POLICY

The article substantiates the importance of considering the content and interrelationships of the key characteristics of the dialectic of financial relations, which stems from the dominant interpretation of the essence of the concept of "finance" as a set of conflicting relationships and interests in society, when forming and implementing financial policy. It emphasizes that these characteristics are important to include in the list of factors that, along with the features of a specific stage of development, should be considered when developing scientifically based concepts and directions of financial transformations in the state, and that they should form the basis of the formation of the financial system and its functioning mechanisms.

Keywords: finance, financial relations, interests, coordination, financial policy, financial system, financial instruments.

Постановка проблеми. Сталий розвиток держави, задоволення воєнних потреб в ході війни та воєнного стану, відбудова економіки у післявоєнний період неможливі та потребують відповідної фінансової політики як цільового орієнтиру, обумовлюючи потребу відповідних фінансових перетворень, що здійснюються шляхом використання адекватного фінансового інструментарію. Очевидно, що досягнення цих завдань неможливе без доосмислення змістовних характеристик фінансової політики. Про це свідчать не лише розбіжності щодо її характеристик, які продовжують мати місце у вітчизняній науковій думці, а також їх порівняння з поглядами зарубіжних науковців. Відсутність чітких наукових основ – це одна з причин, що призводять до суттєвих прорахунків та ризиків у процесі практичної реалізації фінансової політики, а головне – стосовно очікуваних результатів. Зазначений взаємозв'язок підтверджується тим, що у фінансовій політиці «...поєднуються теоретична концептуалізація фінансів, фінансовий механізм, фінансова практика» [1, с. 12], що свідчить про актуальність зазначеної проблематики та одночасно окреслює її логіку її дослідження.

У контексті розв'язання поставлених завдань важливо зазначити й наступну позицію, що висловлюється науковцями. Наголошуючи на потребі розробки теоретико-методологічних засад фінансової політики, звертається увага, що це потребує «...врахування стану фінансової системи та її залежності від зовнішнього сектора. На практиці стан фінансової системи ... визначають стартові умови реалізації державної фінансової політики» [2, с. 50–51]. Тобто, до вищевказаного переліку взаємозв'язків між фінансами, фінансовим механізмом та фінансовою практикою додається й такий елемент як фінансова система. При цьому також наголошується на застарілості підходів, «... що розроблялися для управління та регулювання

фінансової системи відносно стабільної форми та структури, що функціонувала протягом ХХ ст. ...» [2, с. 11]. Враховуючи сучасні реалії, виклики, пов'язані з епідемією ковід та воєнним станом, в якому перебуває сьогодні Україна, потреба коригування підходів до фінансової складової стоїть надзвичайно гостро.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема сутності та змістовного наповнення ключових понять і категорій фінансової складової, що забезпечує успішне функціонування соціально-економічного розвитку держави, перебувала і продовжує перебувати в полі наукових досліджень науковців, про що свідчить велика кількість вітчизняних і зарубіжних публікацій.

В цій частині особливо виділяється 3-томна праця колективу вітчизняних науковців «Фінансова думка України», у якій висвітлено велике коло питань, пов'язаних із фінансами, на основі еволюції національної і світової фінансової думки, що формують фундамент вирішення і сучасних фінансових проблем [3]. Подібну значимість мають праці багатьох вітчизняних науковців, серед яких Д. Ванькович, О. Василик, А. Даниленко, В. Дем'янишин, В. Зимовець, О. Кириленко, С. Мочерний, С. Онишко, В. Опарін, В. Федосов, С. Юрій.

Відомі наукові праці багатьох зарубіжних науковців, які, хоча прямо можуть не вживати термін «фінансова політика», проте фактично розкривають її через поняття економічної, фіскальної, фінансово-бюджетної політики та фінансові інструменти. Серед них С. Брю, Е. Дональд, Дж. Дорнбуш, К. Кемпбелл, Р. Макконнелл, Р. Масгрейв, П. Самуельсон, Р. Солоу, Я. Тінберген, С. Фішер та ін.

Разом з тим, завдання взаємного узгодження, усунення невідповідності між існуючим і бажаним станом формування і реалізації фінансової політики залишається остаточно не вирішеним. Це вимагає посилення наукових підходів до розробки, пошуку і обґрунтування найдоцільніших способів переходу до більш ефективних рішень, зокрема за рахунок детальнішого розкриття змістовних характеристик системного явища фінансової політики та обґрунтування внутрішніх зв'язків між ним і його безпосередніми та пов'язаними фінансовими відносинами, що максимально адаптовані до викликів сучасної реальності.

Мета і завдання дослідження: із використанням системного та ситуаційного наукових підходів здійснити сутнісну оцінку та узагальнення причинно-наслідкових зв'язків і супідрядності в діалектичному розвитку фінансових відносин та у їх впливі на фінансову політику.

Виклад основного матеріалу. Успішне функціонування національної економіки відзначається на кожному етапі власною динамікою і закономірностями, на які суттєво впливають ряд фінансових чинників. Серед останніх особливе місце займають фінансова політика та фінансова система, що її реалізує. Вони опосередковують рух доходів та витрат, в залежності від яких відбувається мобілізація, розподіл і використання фінансових коштів. Тому фінансова політика і фінансова система займають ключове місце серед фінансового інструментарію, здатного стабілізувати економіку, оптимізувати відносини між державою і суб'єктами господарювання, визначати місце держави на світовому рівні тощо.

Як уже зазначалося, західна економічна наука практично не виділяє фінансову політику в самостійну категорію, переважно замінюючи її поняттями фіскальної політики. Фактично у зміст останньої вкладається розуміння бюджетно-податкової політики, яка, згідно з вітчизняною практикою, охоплює лише окремі сегменти фінансової політики. У підтвердження зазначеного, можна навести деякі визначення фінансової політики вітчизняними науковцями, які, зважаючи на їх численність, систематизуємо шляхом виокремлення відповідних ознак.

Беручи до уваги зміст терміна «політика», очевидно, що вибір зазначених ознак насамперед повинен пов'язуватися із поняттями управлінського впливу: заходи, дії, рішення, а при їх конкретизації враховувати направленість (спрямування) останніх. Так, фінансова політика як сукупність державних дій, заходів, може бути направлена на такі об'єкти: фінанси; фінансові відносини; формування і використання фінансових ресурсів; фінансова діяльність; регулювання фінансово-кредитних потоків тощо. Така точка зору існує і в західній літературі [4; 5; 6]. Цілком очевидно, що кожне із можливих визначень фінансової політики, в основі якого одна чи декілька перелічених ознак, є важливим при обґрунтуванні сутності цього багатоаспектного поняття.

З позиції змістовного наповнення поняття фінансової політики, на наш погляд, заслуговує на увагу її визначення, що містить вказівку на засіб, через який вона здійснюється, а саме на фінансову систему. Як приклад, можна навести такі визначення: фінансова політика – це: 1) «...сукупність фінансових (розподільчих і перерозподільчих) заходів, які здійснює держава через фінансову систему [7, с. 220]; 2) «...сукупність заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл і використання, які держава здійснює через фінансову систему» [8, с. 220]; 3) «...сукупність цілеспрямованих дій і заходів розподільчого характеру, які реалізуються через фінансову систему» [9]. Подібні бачення міститься також у роботах багатьох інших науковців. Відображення подібним чином сутності та змісту фінансової політики важливо відносити до переліку факторів, які повинні враховуватися при виробленні

науково-обґрунтованих концепцій та напрямів фінансових перетворень в державі. Це стосується й розробки фінансового інструментарію реалізації останніх.

Що ж до вибору об'єкта спрямованості фінансової політики, то відповідь на це питання й конкретизується такою спрямованістю, хоча не складно помітити тісний взаємозв'язок та взаємозалежність, у яких перебувають всі об'єкти із наведеного переліку. Разом з тим, спрямованість фінансової політики на фінансові відносини можна віднести до найбільш узагальнюючого об'єкта, адже формування і використання фінансових ресурсів, фінансова діяльність, регулювання фінансово-кредитних потоків тощо безпосередньо охоплюються та торкаються фінансових відносин. Крім того, важливо враховувати й домінуюче трактування сутності поняття «фінанси», пов'язуючи його із сукупністю суперечливих взаємовідносин, інтересів у суспільстві. При цьому, категорію «відносини» вважають однією із фундаментальних через те, що вона характеризує взаємозалежність елементів певної системи, а з ускладненням останньої – взаємозалежність окремих підсистем [10, с. 18].

Відповідно до цього привертає увагу наступне трактування і визначення фінансової політики: «...це, заснована на фінансових відносинах і науковій концепції їх розвитку, імперативна система управління фінансовими відносинами в процесі утворення і використання фондів грошових коштів держави і фондів, що знаходяться в державній (муніципальній) власності» [11, с. 220]. У такому формулюванні практично всі вище перелічені об'єкти, на які спрямовується і повинна спрямовуватися фінансова політика, охоплені цим визначенням, хоча вони і не перераховуються детально.

В пошуках наступного чинника, який здійснює особливий вплив на функціонування національної економіки і які повинні враховуватися при виробленні науково-обґрунтованих концепцій і напрямів фінансових перетворень в державі, слід виділити фінансову систему. У руслі її зв'язку із відносинами це забезпечується вищенаведеним розумінням категорії «відносини». А торкаючись зв'язку між фінансовою політикою та фінансовою системою, варто погодитися із думкою С. Онишко, яка зазначає, що «...формування фінансової системи та механізмів її функціонування повинно здійснюватися на основі чіткого визначення фінансової політики з метою системного забезпечення сукупного результату, а саме ефективності функціонування національної економіки як системи» [12]. Як слідує із наведеного твердження, фінансова політика є вихідним поняттям щодо фінансової системи, однак, не відкидаючи зворотного зв'язку між ними.

Не менш значимим постає й інше твердження, згідно якого фінансова політика та фінансова система трактуються як своєрідні ланки фінансових відносин та підкреслюється потреба упорядкування послідовності таких ланок, їх скоординованої дії, що допомагає реалізувати причинно-наслідкові зв'язки динаміки фінансових відносин і на цій основі досягти оптимальності і стабільності в задоволенні інтересів суспільства [13, с. 12].

Особливо підкреслимо, що наведені твердження не просто наголошують на доцільності виділення фінансових відносин як основоположного об'єкта, на який спрямовується фінансова політика, а головне – вказують на їх зв'язок із інтересами, що дуже важливо для осмислення й прийняття конкретних рішень в ході здійснення фінансових перетворень. Вплив на фінансові відносини як найбільш мобільний елемент фінансової політики, їх регламентація, яка може здійснюватися в договірній, статутній та законодавчій формах [14, с. 52] та проявляється в тактичній реалізації стратегії цієї політики, передбачає гармонізацію інтересів суб'єктів економіки, адже у «...фінансах діалектично поєднуються узгодженість та суперечливість інтересів окремих суб'єктів» [14, с. 73], створюючи внаслідок цього передумови для належного використання їх потенціалу.

Фінансова система як «певна сукупність форм і методів фінансових відносин та їх інституціонального забезпечення» [14, с. 75] – це насамперед, цілісність, що жодним чином не применшує значимості її структурування. В економічній літературі відомі різні підходи до такої структуризації за різними ознаками. На наш погляд, особливо значимим є підхід, в основі якого сутність фінансів як забезпечувального суспільного інституту [14, с. 97], а також кругообіг фінансових ресурсів, що лежить в основі функціонування фінансової системи [14, с. 105]. З іншого боку, це невіддільність від фінансових відносин як органічної частини економічної структури суспільства та фундаментальних засад, що формують категорію «фінанси» [15, с. 195].

Звідси головне завдання в координатності та інтегрованості дій окремих складових фінансових відносин, що втілені у фінансовій політиці, фінансовій системі, а також при виборі конкретного фінансового інструментарію. Адже, за великим рахунком, будь-який фінансовий інструмент торкається інтересів економічних суб'єктів. Поєднуючи в собі всі аспекти функціонального призначення, в таких інструментах акумулюється зміст всієї сукупності фінансових та загалом соціально-економічних відносин. Тому проблема використання окремих фінансових інструментів теж лежить у дослідженні їх взаємозв'язків,

виявленні протиріч в інтересах та в пошуках певних компромісів такого використання для збалансування державних фінансів, стабільності фінансового простору країни й відновлення економіки.

Як зазначалося вище, кожен етап функціонування національної економіки відзначається своєю динамікою та закономірностями, що диктує потребу виявлення його особливостей, щоб адекватно відобразити як новий стан реальної дійсності, так і напрями корегування економічної політики та її складових.

Поряд із глобалізацією, що знайшла широке відображення в економічній думці та практиці, сьогодні це процеси цифрової трансформації. В сучасних умовах не допустимим є ігнорування втрати багатьма компаніями формату їх класичної діяльності. Це відбувається не лише внаслідок воєнної агресії, але й використання мережі Інтернет для цілодобового залучення та взаємодії їх з економічними суб'єктами, клієнтами з різних куточків світу. Загалом цифровізація призвела та продовжує призводити до змін усталених відносин між державою, бізнесом та громадянами. При чому процес цифрової трансформації поширюється не лише у сфері модернізації бізнесу, але й щодо більш стратегічних напрямків у всіх сферах людської діяльності.

Це стосується також традиційної фінансової моделі. Як зазначається в науковій літературі, «... нові фінансові інструменти, наприклад, віртуальні активи, ставлять під загрозу існування традиційної фундаментальної фінансової моделі. Хоча цифрові фінансові технології спрощують і прискорюють багато бізнес-процесів, вони вимагають від користувачів фінансової та цифрової обізнаності. Важливо покращити державний нагляд та забезпечити інтереси суспільства в отриманні надійних інструментів оплати та зберігання цінностей» [16, с. 13].

Проте потреба використання потенціалу цифрових технологій жодним чином не заперечує важливості вдосконалення використання фінансового інструментарію в узгодженості з його внутрішньою сутністю. До прикладу, стосовно податкових інструментів при їх удосконаленні на базі нових технологій не можна допустити ігнорування інтересів шляхом узгодженості принципів ефективності і справедливості, а в підсумку реалізації фіскально-регулюючого типу податкової політики, характерної для ряду високо-розвинених країн.

Висновки. Викладені положення вносять зміни у сприйняття стратегічних орієнтирів, способів вирішення коротко- і середньострокових завдань фінансової політики та підходів до застосування нових видів фінансових інструментів. Досягнути ефективності можливо на розробленій концепції як усвідомленій основі, що поєднує досвід попереднього розвитку, розуміння дійсності та її бажаний стан, які, в кінцевому результаті, проявляються через інтереси. Сформована на цій основі стратегія, як інтеграція окремих заходів забезпечення ефективності функціонування фінансової системи, становитиме базис для визначення системних характеристик, які здатні якісно вплинути на усіх учасників фінансових відносин, що може бути оцінено і результатом, і передумовою подальших фінансових перетворень.

Література:

1. Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України : моногр. / за ред. В. Г. Демянишина. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 464 с.
Finansova politika investitsiyno-innovatsiynoho rozvitku Ukrayini : monohr. / za red. V.H. Demyanishina. Ternopil' : TNEU, 2014. 464 s.
2. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку. НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2010. 256 с.
Zimovets' V.V. Derzhavna finansova politika ekonomichnoho rozvitku. NAN Ukrayini; In-t ekon. ta prohnzuv. – K. 2010. 256 s.
3. Фінансова думка України : монографія / П. І. Юхименко, С. В. Львовчкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Федосова. Київ : Кондор; Тернопіль : Економічна думка, 2010.
Finansova dumka Ukrayini. Monohrafiya / P.I.Yukhimenko, S.V.L'ovochkin, V.M.Fedosov, S.I.Yuriy; za nauk. red. d-ra ekon. nauk, prof.. V.M.Fedosova. – Kiyiv : Kondor; Ternopil' : Ekonomichna dumka, 2010.
4. Adopting Financial Policies. URL: <https://www.gfoa.org/materials/adopting-financial-policies>
5. Kavanagh S. Financial Policies. GFOA Publication, 2012 URL: <https://www.gfoa.org/materials/financial-policies-book>
6. Policy Framework for Effective and Efficient Financial Regulation GENERAL GUIDANCE AND HIGH-LEVEL CHECKLIST. OECD. 2020. URL: <https://www.oecd.org/finance/financial-markets/44362818.pdf>.
7. Кириленко О. П. До питання про суть і функції фінансової політики держави. *Світ фінансів*. 2007. № 4. С. 94–99.
Kirilenko O.P. Do pitannya pro sut' i funktsiyi finansovoyi politiki derzhavi. Svit finansiv. 2007. # 4. S. 94-99.
8. Романенко О. Р. Фінанси : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 312 с.
Romanenko O.R. Finansi : pidruchn. K. : TSentr navchal'noyi literaturi. 2004. 312 s.
9. Сидор І. Фінансова політика держави: теоретичні аспекти та практична реалізація в Україні. *Світ фінансів*. 2009. № 4. С. 44–53.

- Sidor I. Finansova politika derzhavi: teoretichni aspekti ta praktichna realizatsiya v Ukraini, Svit finansiv. 2009. # 4. S. 44-53.
10. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Плахотнюк О. Я. Сутність фінансів у контексті економічних відносин. *Фінанси України*. 2005. № 3. С. 18.
- Mocherniy S.V., Larina Ya.S., Plakhotnyuk O.Ya. Sutnist' finansiv u konteksti ekonomichnikh vidnosin. / *Finansi Ukraini*. – 2005. #3. S.18.
11. Кушинова Н. Г. Основні теоретичні підходи до визначення поняття фінансової політики. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 2 (6). С. 216–223.
- Kushinova N.H. Osnovni teoretichni pidkhodi do viznachennya ponyattya finansovoyi politiki. *Visnik Zaporiz'koho natsional'noho universitetu. Ekonomichni nauki* 2010. # 2. (6). S. 216-223.
12. Онишко С. В. Парадигмальні особливості сучасних трансформацій на фінансовому ринку. Onishko S.V. *Paradigmalni osoblivosti suchasnikh transformatsiy na finansovomu rinku*.
13. Мельник П. В., Онишко С. В. Фінансова сфера: сутність, тенденції та пріоритети розвитку в Україні. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2009. № 1 (44). С. 9–17.
- Mel'nik P.V., Onishko Sv. V. Finansova sfera: sutnist', tendentsiyi ta prioriteti rozvitku v Ukraini. *Naukoviy visnik Natsional'noho universitetu DPS Ukraini*. 2009. # 1 (44). S. 9-17.
14. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 240 с.
- Oparin V.M. *Finansova sistema Ukraini (teoretiko-metodolohichni aspekti)*. Monohrafiya. K. : KNEU, 2005. 240 s.
15. Ковальчук С. В. Фінанси : навч. посібн. / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. Львів: «Новий світ-2000», 2006. 568 с.
- Koval'chuk S.V. *Finansi: Navch. posibn.*, S.V.Koval'chuk, I.V.Forkun. – L`viv: «Noviy svit 2000», 2006. 568 s.
16. Реверчук С. К., Творидло Л. І. Особливості розвитку та державного регулювання ринку банківських послуг України в умовах цифровізації. *Економічний простір*. 2022. № 179. С. 12–18.
- Reverchuk S.K., Tvoridlo L.I. *Osoblivosti rozvitku ta derzhavnoho rehulyuvannya rinku bankivsk'ikh posluh Ukraini v umovakh tsifrovizatsiyi*. *Ekonomichniy prostir*. 2022. #179. S. 12–18.